«artes» – адаптація

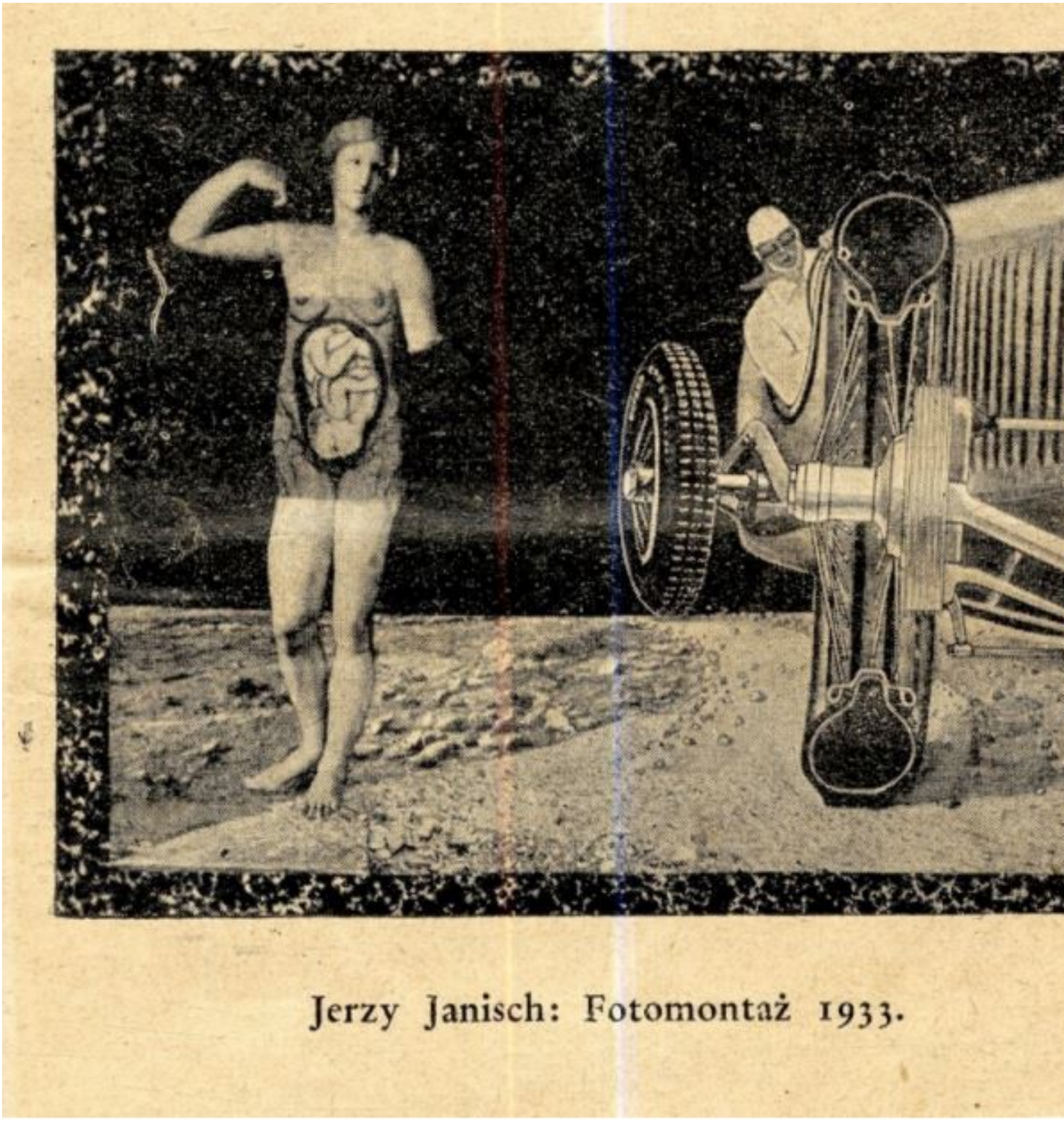
Кілька років тому Олег Перковський запропонував концепт неонових підписів на фасадах кам’яниць, які нагадували б про забутих львівських митців і маркували б місця, пов’язані з їхнім життям у нашому місті. Із репрезентованих локацій найсильніше враження у моїй пам’яті залишив ескіз неонового підпису Стренґа на вул. Бальоновій (тепер – Гайдамацька). Уже сама назва, така ярмаркова і символічна, наклалася на уявлену «смердючу люрою браму», через яку я могла б/можу увійти в магічний і водночас дуже близький світ творів цього митця. То була мить, коли я вкотре пригадала артесівців (членів мистецького авангардистського угруповання «артес», яке діяло в 1929–1935 рр. у Львові). У той момент вони назавжди оселилися в моєму львівському подвір’ї. Із порозкидуваних пазлів почав створюватися щораз відчутніший образ. Цей процес збігся в часі з потребою пошуку неоднозначних творів, маргінальних за задумом і, що особливо важливо, більш інтимних.

Porcelany
Obuwie
MAGAZYN
BERSON
Z sportu
KD
KRAWATY
BIELIZNĘ
ŁJ
Kawiarnia
Wiedeńska
streng 1924.

Артесівці, властиво, завжди випадали з підставових дискурсів. Вони не зовсім національні, не зовсім авангардні, не зовсім сюрреалісти, не зовсім оригінальні, не зовсім провінційні та ще й трохи ліві. Проте саме ця недоокресленість дає змогу говорити сьогодні про їхні твори зі щирим зацікавленням, без обтяження, обережно використовуючи пропоновані ключі для інтерпретацій.

Артесівці зналися ще до заснування групи. Вони зустрічалися й розлучалися, знаходилися, щоб знову розійтися. Так, 1921 року Ган (Hahn) і Яніш (Janisch) разом навчалися в Сіхульського (Sichulski). А 1924-го Яніш і Стренґ (Streng) поїхали до Парижа й по дорозі затрималися у Відні. У 1928-му Райх (Reich), Ган і Стренґ навчалися в Academie Moderne. До Парижа тоді приїздить Сельський. Райх відкриває виставку у Львові. Яніш приєднується до Висоцького (Wysocki) в Consevatoire des Arts et Matiers тощо. Митці подорожують... Формуються, щоб, як висловився Яніш, втратити «невинність чи наївність галицького мислення». До Львова повертаються відшліфовані досвідом, щоб заново відкрити екзотику банальності життя свого міста.

«Літньої пори, року 1929-го, одного спекотного пополудня» у квартирі Єжи Яніша на вул. Яблоновських, 34 (зараз – Шота Руставелі, 34), у Львові засновують групу митців «артес» (Zrzeszenie Artystów Plastyków «artes»). Ініціаторами, крім Яніша, були Александр Кшивоблоцький (Aleksandr Krzywobłocki) і Мечислав Висоцький (Mieczysław Wysocki). Першу спільну виставку організували 1930 року в Товаристві приятелів красних мистецтв. Окрім уже згаданих митців, свої твори виставили: Марґіт Райх-Сельська (Margit Reich-Sielska), Роман Сельський, Людвік Тирович (Ludwik Tyrowicz), Тадей Войцеховський (Tadeusz Wojciechowski).

Jerzy Janisch: Fotomontaż 1933.

Молодих артесівців гуртувала не тільки творчість, а й відпочинок: влітку каталися на каяках, а взимку – на лещатах у Карпатах. Багато спілкувалися. У спогадах з’являються описи їхніх прогулянок або зустрічей у робітнях, що типово для Львова. Мережа товариських пов’язань – спільнота інтересів. Їхньому скромному бунту ще далеко до революції. Маніфесту так і не проголосили. Залишилися групою митців, у якій кожний індивідуально шукав способів для нового образотворення.

На наступних виставках до них долучилися Отто Ган, Генрик Стренґ, Людвик Ліллє (Ludwik Lille), Александер Рімер (Aleksander Riemer), Павло Ковжун, Анджей Пронашко (Anrzej

Pronaszko).

Відтак предметність набуває нового значення. Гібридизує. Митці пробують виокремити з реальності есенцію. По-новому шифрують отриману інформацію, компонують її у несподіваний спосіб. Монтаж у значенні методу й форми стає ознакою творчості «артесу».

Їхнє сприйняття світу не втрачає на актуальності. Універсум змінюється на локальність, локальність розпорошується в універсумі. Їх, як і нас, притягує внутрішній простір міста. Дивимося на ті самі місця, що й вони… вулична торгівля, реклами в Пасажі Андріоллі, карета з Промислового музею. Ліллє колекціонував примітиви, Ган і Стренґ виставляли свої твори серед предметів з царини тодішньої поп-культури, Діаманд фотографувала львівські рекламні вивіски… Минули десятиліття, а на мене справляють враження по-аматорськи намальовані пострадянські кіноафіші. Це спроби зафіксувати існування маргінальних артефактів із дійсності, яка минає. Хочеться ще раз збагнути їхній погляд, засвоїти – інтенсивність накладається на дистанцію, осягальність на миттєвість, сугестивність на мерехтіння – близькість.

«артес» асоціюється у мене з трансформою, не до кінця окресленою, змінною, що розтікається. «артес» – феномен, де ніщо не є категоричним, радше відокремленим, не займає багато місця, пропонувальне, спокійне, індивідуальне, дискретне, скромне, плюралістичне. Артесівці відчиняють вікна, визирають, підглядають, їх цікавить те, що лежить на вулиці, те, що ми оминаємо, те, повз що проходимо щодня, те, що викидаємо. Вони приглядаються до ситуацій, яких ми не визнаємо, висвітлюють те, чого ми соромимося.

Оглядання – це дооцінення того, що тут і зараз, згодом воно переміниться на бунт, допровадить до створення одного з найяскравіших львівських полотен – «Демонстрація картин» Генрика Стренґа.

Рудницький у хрестоматійному інтерв’ю із Сельською запитав, чи малює вона взимку… Це метафора зими в політичному контексті. Зими, котра заморозила їхню творчість, коли вони перестали бути молодими і перестали гратися в невинність.

Ган гине в гетто у Львові, Рімер – в Аушвіц. Знову розлука, але цього разу назавжди. У Львові залишаються Марґіт і Роман Сельські. Як показала остання виставка в Національному музеї, Сельський у пізніх своїх роботах досить часто повертався до мотивів, напрацьованих у часи «артесу». Сум за нереалізованим.

Хочеться вірити, що їх повернення з «європейських наук» до Львова було свідомим, позначеним бажанням змін, хоча можливо, що вони повернулися сюди тільки тому, що були звідси. Хочеться, щоб «повернення» їхньої творчості до львівського світу мистецтва було відповідальним, теоретично підготованим, бодай завдяки текстам Дебори Фоґель або монографії Пйотра Лукашевича, яка зараз готується до видання українською мовою за

підтримки Українського культурного фонду та Інституту Адама Міцкевича.